

Doc. dr. Taylan Barin
Sudija izvjestilac Ustavnog suda Republike Turske
Predavač na Pravnom fakultetu Univerziteta Yıldırım Beyazıt u Ankari

„OGRANIČENJE VLASTI” U POIMANJU DRŽAVE KOD ALIJE IZETBEGOVIĆA

Uvod

Alija Izetbegović, kao svjedok i aktivni učesnik historijskih dešavanja u Bosni i Hercegovini, iz svog velikog iskustva je rafinirao poruku koja glasi: „Kada počneš ličiti na svog neprijatelja, više nema svrhe ratovati.” Ova poruka nije samo savjet budućim pokoljenjima, ona je našla odraz u Izetbegovićevom poimanju države. Svaki redak iz Alijinog pera koji govori o demokratiji, pravdi, vlasti i politici svjedoči ovu mudrost. On je, gradeći vlastitu ideju države, Islam i Zapad spojio realistički racionalno, kombinirajući romantičarski i realistički pogled, a ne vodeći se revanšističkim pobudama. U izlaganju ćemo pratiti ovu putanju koju je zacrtao Izetbegović i istražiti njegov doprinos pojmu ograničene vlasti.

Utjecaj ličnog preobražaja u oblikovanju Izetbegovićeve politike

Kada proučimo ono što je napisano o Izetbegoviću kao i autoreferencijalne tekstove, vidljiv je snažan utjecaj islama u procesu subjektivizacije. Kako sâm navodi, u mladosti godinu-dvije je prošao period preispitivanja svojih vjerovanja, ali je zapravo taj kratki period u konačnici obezbijedio da se još čvršće prihvati islama.

Islam je oblikovao njegov cjelokupni život. Na tom putu je proživio velike nedaće i podnio velike žrtve. To što je islam postavio u centar svoje političke filozofije bio je dovoljan razlog da bude kažnjen.

Govoreći o sebi, on kaže:

Bio sam musliman i to ću i ostati. Osjećao sam se borcem za stvar islama u svijetu i time ću se osjećati do kraja života. Jer islam je za mene drugo ime za sve što je lijepo i plemenito i ime za obećanje ili nadu u bolju budućnost

*muslimanskih naroda, za njihov život u dostojanstvu i slobodi, jednom riječju za sve ono što je po mom uvjerenju bilo vrijedno živjeti.*¹

Prema njegovom mišljenju, islam u fokus ne stavlja samo duhovnost ili materiju, on daje prostor i jednom i drugom. I odnos između morala i politike je upravo takav, pa je takvo islamsko poimanje stvari omogućavalo vođenje moralne politike.

Izetbegović svoj glavni cilj u izgradnji političke filozofije u čijem je centru islam objašnjava na sljedeći način:

*Jedini cilj nije steći moć u odnosima moći nego istovremeno ne odstupiti od pravde za čovjeka čak i ako je ona na štetu čovjeka samog i njegovih bližnjih, ako treba u ime Allaha podnijeti žrtvu koja je u suprotnosti sa čovjekovim interesima.*²

U vremenima kada su se prava na vjeru i mišljenje, u pravom smislu te riječi, nipodaštavala, samo zato što nije kompromitirao svoju borbu za islam, Alija je osuđen na četrnaest godina zatvora. Kaznu je služio dijeleći istu ćeliju sa zatvorenicima osuđenim zbog teških krivičnih djela među kojima je i ubistvo. Uprkos svemu što je proživio, svaka nepravda koja mu je učinjena na njemu je našla odraz kao još jedna ljudska vrlina.

Definicija demokratije kod Alije Izetbegovića

Alija Izetbegović uspostavlja čvrstu vezu između demokratije i manjina ili onih u društvenom smislu nemoćnijih, kao i onih koji se tako osjećaju. On tvrdi da se demokratija može ostvariti jedino onda kada manjine dobiju sva prava koja im pripadaju. Prema njegovom mišljenju, demokratiju Jugoslavije je potrebno mjeriti ne prema načinu života većinskih naroda nego na osnovu života manjina.

Izetbegović je iz svake nedaće koja ga je zadesila izvlačio pouke za izgradnju budućnosti i sanjao o tome da njegovom zemljom zavlada demokratija. Međutim, vladavinu demokratije nikada nije definirao kao vladavinu većine. Naprotiv, akcentirao je nemogućnost suživota bez pluralističke demokratije. Baš poput današnjeg shvatanja pluralističke demokratije, on demokratiju nije poimao kao neograničenu vladavinu većine, nego kao vladavinu prava.

---

¹ İzzetbegovic, Aliya (2017) *Tarihe Tanıklığım*, Çeviren: Alev Erkilet, Ahmet Demirhan, Hanife Öz, 17. baskı, Klasik Yayınları, İstanbul, str. 50.

² İzzetbegoviç, Aliya (2003) *Bosna Mucizesi-Konuşmalar*, Çeviren: Fatmanur Altun, Rifat Ahmedoğlu, Yöneliş Yayınları, İstanbul, str. 60.

Izetbegović je, govoreći o budućnosti Bosne i Hercegovine, koristio pojmove jednakosti, slobode i republike svih naroda. Njegov san je bio osnovati državu bez cenzura, bez političkih disidenata, u kojoj vlast nije niti slaba niti vlasnik apsolutne moći, a pravne institucije i mediji su nezavisni.

Polazeći od vlastite definicije demokratije, Izetbegović nikada nije zanemario čvrstu vezu između demokratije i prava manjina i uvijek je naglašavao uvjerenje da će demokratija svoju moć crpiti iz vrijednosti koju pridaje manjinama. Naročito na primjeru Bosne i Hercegovine, uspjeh i stabilnost demokratije, prema njemu, nisu bili uvjetovani zahtjevima širokih masa i većine, nego pristupom pravima manjina.³

O državnom uređenju

Alija Izetbegović, čije je shvatanje države i politike izgrađeno vrlo principijelno i na vrlo realističnoj osnovi, imajući u vidu mješovitu strukturu Bosne i Hercegovine, smatrao je da ona kao takva ne dozvoljava isticanje određenog naroda, vjere ili nekog drugog elementa.

U tom kontekstu, govoreći o tome da se sloboda ne može oduzeti ili dati, navodi da je vrlo teško izgubiti slobodu kada je ona već jednom stečena:

Moj cilj je očuvati Bosnu i u njoj osigurati mjesto muslimanskom narodu. Ako mislite da očekujem da dođete sa svojom vojskom i mom narodu poklonite državu i slobodu, varate se. Moj narod mora sam da se izbori za mjesto pod suncem. Ne bi valjalo da mu slobodu neko donese na tanjiru.

Konačno, Izetbegović svoju želju da Bosnu vidi kao miroljubivu zemlju konkretizira jednim realističnim komentarom:

Bosnu i Hercegovinu vidim kao zemlju otvorenu prema svojim komšijama, Evropi i svijetu. Dakle, vidim je kao zemlju otvorenih granica prema Srbiji i Hrvatskoj. Na ovim granicama neće se tražiti niti pasoš, niti će se uzimati carinski porez. Želim da se svaki građanin osjeća slobodno. Srbi, Hrvati i Muslimani trebaju, koliko je to moguće, sami sebe voditi, samo ono što je neizbježno treba da pripada zajedničkim institucijama.

---

³ İzetbegoviç, Aliya (2017) *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*, Çeviren: Hasan Tuncay Baçoğlu, 24. baskı, Klasik Yayınları, İstanbul, str. 256.

O tiraniji

Retrogradnost vlasti i njen neizbježni utjecaj, ukoliko je ona apsolutistička, nešto je što se često spominje. Period Izetbegovićeve rane mladosti je vrijeme kada je na tlu Evrope potvrđena ova tvrdnja. Koliko god se davanje vlasti u ruke većine može smatrati demokratskim činom, to nije spriječilo da se obistini gore navedena tvrdnja.

Zahvaljujući svom životnom iskustvu, Alija nije sumnjao u to da će se vladavina većine koja se ne uklapa u njegovo shvatanje demokratičnosti vremenom pretvoriti u tiraniju.

On smatra da je za tiraniju najveći izazov koji dolazi iz baze, obrazovan narod. Iako se to ne uklapa u potpunosti u historijske fakte, čvrsto je uvjeren da se u obrazovanom društvu ne može uspostaviti tiranija.

Smatrao je da uspostavljanje mehanizama ravnoteže i nadzora u sebi sadrži potencijal da vlasti održe kontinuitet državne vladavine, a istovremeno štite slobode pojedinca.

Ostavljajući po strani teorijske rasprave, svoje viđenje je rezimirao na sljedeći način:

*Nema svrhe raspravljati o riječima i imenima. Ukoliko su autoriteti uspostavljeni tako da i u teorijskom i u praktičnom smislu onemogućavaju svrgavanje sa vlasti, to je diktatura, tiranija. I da u početku to nije, vremenom će postati.*⁴

I u kontekstu tiranije on nastavlja akcentirati potrebu da demokratija bude u službi manjina te navodi da će se većinska vlada koja ne uzima u obzir manjine pretvoriti u tiraniju kao i svaka druga.

Umjesto zaključka: od mudrih riječi do realističnog državnog uređenja

Mnogim misliocima nije se pružila prilika da teorijska razmatranja pretoče u praksu. Izetbegović je u svom životu dobio priliku da svoje misli o državi primijeni u praktičnom smislu kao predsjednik države. Stoga, dok je stvarao politiku koja ima praktičnu primjenu, izrazio je svoju distanciranost od utopija i naveo zajedničke karakteristike utopija koje isključuju čovjeka kao takvog:

---

⁴ İzetbegović, Aliya (2017) *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*, Çeviren: Hasan Tuncay Baçoğlu, 24. baskı, Klasik Yayınları, İstanbul, str. 80.

Zašto je sudbina utopija da proizvode tiraniju? Nema mjesta sumnji po pitanju veze između ovog dvoga, ali koji su istinski razlozi toga? Možda je odgovor skriven u odgovoru na sljedeće pitanje: Je li moguće zamisliti svjetovno carstvo bez Boga i protiv Boga? Svaka utopija otvoreno ili prešutno zastupa upravo to, carstvo koje postoji bez Boga.⁵

Izetbegović je čovjeka vidio kao najmanju manjinu i zbog toga se protivio svakoj utopiji i praksi koja bi naštetila čovjeku. Kroz nepravde koje su mu učinjene upotpunio je svijest o potrebi pravednog postupanja, a iz nedaća koje su ga zadesile izvukao pouke i zaključke za izgradnju jednog povoljnog državnog poretka za sebe i buduće generacije.

---

⁵ İzzetbegović, Aliya (2017) *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*, Çeviren: Hasan Tuncay Başoğlu, 24. baskı, Klasik Yayınları, İstanbul, str. 213.

Dr. Taylan Barin
T.C. Anayasa Mahkemesi Raportör Hâkim
AYBÜ Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

ALİYA’NIN DEVLET TASAVVURUNDA “İKTIDARIN SINIRLANDIRILMASI”

Giriş

Bosna Hersek tarihinin hem tanığı hem aktörü olan Aliya İzzetbegoviç, ülkesinin geçirdiği zor günlerden ve engin tecrübesinden süzduğu *“Düşmanına benzediğin zaman, savaşmanın anlamı kalmaz.”* sözünü, yalnızca kendinden sonrakilere bir öğüt olarak bırakmamış aynı zamanda devlet tasavvuruna da yansıtmıştır. Demokrasiye, adalete, iktidara ve siyasete dair Aliya’nın kaleme aldığı hemen her satır, bu bilgeliğe şahitlik edecektir. Devlet anlayışını şekillendirirken, İslam ile batıyı rövanşist bir anlayışa kapılmadan ve romantizm ile realizmi harmanlayarak daima gerçekçi bir akılcılıkla yoğurmuştur. Sunumumuzda Aliya’nın eserlerinde devlete ilişkin çizdiği bu rota takip edilecek, sınırlı iktidar kavramına katkısı incelenecektir.

Aliya’nın Siyasetinin Şekillenmesinde Kişisel Dönüşümünün Etkisi

Aliya’ya dair yazılanlar ile kendine dair kaleme aldıkları incelendiğinde özneleşme sürecinde İslam dininin etkisi ilk bakışta göze çarpmaktadır. Gençliğinde bir iki yıllık inancına dair -yine kendi deyimiyle- sallantılı bir dönem geçirdiyse de, aslında bu dönem ömrünün kalanında İslam’a daha sıkı sarılmasına vesile olmuştur.

Müslümanlığı tüm hayatını şekillendirmiştir. Bu yolda çok cefa çekmiş, fazlasıyla bedel ödemiştir. İslam’ı, benimsediği siyaset felsefesinin de merkezine yerleştirmesi, O’nun cezalandırılması için yeterli gerekçeyi oluşturmuştur.

Kendisini tanımlarken şu ifadeleri tercih etmiştir: *“Ben bir Müslümanım ve öyle kalacağım. Kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günüme kadar da böyle hissedeceğim. Çünkü İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adı; dünyadaki Müslüman halklar için*

*daha iyi bir gelecek vaadinin ya da umudunun, onlar için onurlu ve özgür bir hayatın, kısacası benim inancıma göre uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adıdır.*¹”

O’na göre İslam, yalnızca maneviyat veya maddiyatı merkeze almıyor, her ikisine birden yer veriyordu. Ahlak ile siyaset arasındaki ilişki de tıpkı böyleydi ve İslam’ın bu yorumu “ahlaklı siyaset” yapmayı mümkün kılıyordu.

İslam’ı merkeze alan bir siyaset felsefesi inşa etmedeki temel maksadını şu şekilde ifade etmiştir: *“Tek amacı güç ilişkilerinde güç elde etmek değil aynı zamanda insan için kendisinin, yakınlarının aleyhine bile olsa adaletten sapmamak, yeri geldiğinde çıkarlarına ters düşen bir fedakârlığı Allah rızası uğruna gerçekleştirebilmektir.”*²”

Din ve vicdan hürriyetinin kelimenin tam anlamıyla hiçe sayıldığı zamanlarda İslam davasından taviz vermediği için, on dört yıl hapse mahkûm olurken; cezasının infazı için de adam öldürme başta olmak üzere ağır suçlardan mahkûm olanlarla aynı hücreyi paylaşmıştır. Tüm bunlara rağmen kendisine yapılan her haksızlık onun erdemli bir birey olması şeklinde sonuçlanmıştır.

Aliya’nın Demokrasi Tanımı

Demokrasi ile azınlıklar veya toplumsal manada zayıf olanlar ve hissedenler arasında sıkı bir bağ kuran Aliya, demokrasinin ancak azınlıklar bütün haklarına sahip olduğu zaman gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Bilhassa Yugoslavya demokrasisi, içinde büyük halkların nasıl yaşadığına göre değil; azınlıkların hayatına göre ölçülmelidir.

Kendi yaşadığı her eziyetten geleceği inşa etmek için dersler çıkaran Aliya, yaşadığı topraklarda demokrasinin hâkim olmasını dilemiştir. Ancak bu demokrasinin hâkimiyetini kesinlikle çoğunlukçu iktidar (majority rule) olarak tanımlamamış, çoğulcu demokrasi (pluralist democracy) olmaksızın birlikte yaşamının imkânsızlığına vurgu yapmıştır. Demokrasiyi, tıpkı çağımızdaki çoğulcu demokrasi anlayışı gibi, çoğunluğun sınırsız iktidarı olarak değil hukukun hükümlerliği (Rule of Law) olarak tanımlamıştır.

---

¹ İzzetbegovic, Aliya (2017). *Tarihe Tanıklığım*, Çeviren: Alev Erkilet, Ahmet Demirhan, Hanife Öz, 17. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, s. 50.

² İzzetbegoviç, Aliya (2003). *Bosna Mucizesi-Konuşmalar*, Çeviren: Fatmanur Altun, Rıfat Ahmedoğlu, İstanbul: Yöneliş Yayınları, s. 60.

Bu ideallerle Bosna-Hersek'in geleceğinde eşitlik, özgürlük ve halkların cumhuriyeti kavramlarını kullanan Aliya, sansürlerin, siyasi mahkûmların olmadığı, iktidarın ne mutlak güç sahibi ne de aciz olduğu, bağımsız yargı ve bağımsız medyanın olduğu bir ülke kurma ideali taşımıştır.

Aliya, kendi tanımından da hareketle, demokrasi ile azınlık hakları arasında sıkı ilişkiyi hiçbir zaman göz ardı etmemiş; demokrasinin gücünü, azınlıklara verilen değerden alacağına dair inancını daima öne çıkarmıştır. Bilhassa Bosna-Hersek örneğinde demokrasinin başarısı ve kalıcılığı büyük kitlelerin veya çoğunluğun taleplerinden önce azınlık haklarına yaklaşım ile ilgili olduğuna dikkat çekmiştir³.

Devlet Düzenine Dair

Devlet ve siyaset teorisi hem ilkeli hem de fazlasıyla realist bir zemin üzerinde yükselen Aliya, Bosna-Hersek'in farklı unsurları içinde barındıran yapısını dikkate alarak herhangi bir milliyeti, dini ya da unsuru öne çıkarmaya müsait olmadığını düşünmektedir.

Bu bağlamda hürriyetin alınıp verilemeyeceğinden bahsederken, kazanılması halinde yitirilmesinin de güç olacağına şu sözleriyle dikkat çeker:

“Amacım, Bosna'nın korunması ve içinde Müslüman halkın kendi yerinin olmasıdır. Eğer ordunuzla gelip de halkıma devlet ve özgürlüğü bahşetmenizi arzu ettiğimi düşünüyorsanız, yanılıyorsunuz. Benim halkım, güneşin altındaki yerini bizzat kendisi almak zorundadır. Ona özgürlüğü birilerinin tepside sunması doğru olmaz.”

Nihayetinde Aliya, Bosna-Hersek'in barışçıl bir ülke olma idealini realist bir yorumla şu şekilde somutlaştırmıştır: *“Bosna-Hersek'i, komşularına, Avrupa'ya ve dünyaya açık olan bir ülke olarak görüyorum. Yani özellikle Sırbistan ve Hırvatistan'a sınırları açık olan bir ülke görüyorum. Bu sınırlarda ne pasaport istenecek ne de gümrük vergisi alınacaktır. Her vatandaşın kendini özgür hissetmesinin istiyorum, mümkün olduğu kadar Sırp, Hırvat ve Müslüman kendi kendini idare edebilmelidir, sadece kaçınılmaz olanlar ortak kurumlara ait olmalıdır.*

---

³ İzzetbegoviç, Aliya (2017). *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*, Çeviren: Hasan Tuncay Başoğlu, 24.Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, s. 256.

Tiranlığa Dair

İktidarın yozlaştırıcı etkisi, mutlak iktidar halinde ise bu etkinin kaçınılmazlığı sıklıkla vurgulanan bir sözdür. Aliya'nın erken gençlik dönemlerine tekabül eden zamanlar Avrupa özelinde bu sözün isabetini kanıtlar nitelikte olmuştur. İktidarın mutlak anlamda çoğunluklara verilmesi hali bile, her ne kadar 'demokratik' olarak kabul edilebilse dahi, bu ihtimalin gerçekleşmesini engelleyememiştir.

Aliya'nın hayat tecrübesi, kendi demokrasi tanımına uygun bir formda demokratik olmayan bir çoğunluk yönetiminin zaman içerisinde tiranlığa dönüşeceğinden kuşku duymamasını sağlamıştır.

Tiranlığın karşısında duran tabandan gelen en büyük meydan okumanın eğitilmiş bir halk olduğunu kabul etmektedir. Her ne kadar tarihsel gerçeklerle tam manasıyla örtüşmese de, eğitilmiş hiçbir toplumda tiranlık kurulamayacağına dair inancı tamdır.

Denge ve denetleme mekanizmalarının kurulması ile iktidarların hem devlet yönetiminin devamlılığını sağlaması hem de birey özgürlüğünü koruması potansiyellerini barındırdığını düşünmektedir.

Bu konudaki teorik tartışmaları da bir kenara bırakarak görüşlerini şöyle özetlemiştir:

“Kelimeler ve isimler hakkında tartışmanın anlamı yoktur. Eğer otoriteler, hem nazarı hem de amelî olarak görevden alınmaları imkânsız olacak şekilde tesis edilmişlerse bu diktatörlüktür, tiranlıktır. Başlangıçta böyle olmasa bile zamanla o hale gelecektir.”⁴

Azınlıklara demokrasi bahsindeki vurgusunu Tiranlık bağlamında da devam ettiren düşünür, azınlıkları dikkate almayan bir çoğunluk hükümetinin diğer tiranlıklar gibi bir tiranlığa dönüşeceğini ifade etmiştir.

Sonuç Yerine: Hikmetli Sözlerden Realist Devlet Düzenine Aliya

Hayat teorik düşüncelerini pratiğe dökme fırsatını pek çok düşünür bahsetmemiştir. Aliya bu anlamıyla da pek devlete dair düşüncelerini devlet başkanı sıfatıyla uygulama fırsatı bulmuştur. Bu nedenle uygulanabilir bir siyaset üretirken ütopyalara mesafesini aynı zamanda ütopyaların insanı hiçe sayan ortak yönlerini şu sözlerle belirtmiştir:

---

⁴ İzzetbegoviç, Aliya (2017). *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*, Çeviren: Hasan Tuncay Başoğlu, 24.Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, s. 80.

“Ütopyaların kaderi niçin tiranlık üretmek oluyor? Aradaki bağlantı konusunda şüpheye mahal yok, fakat bunun gerçek sebepleri ne? Belki de cevap, şu sorunun cevabı içinde: Allah olmaksızın ve Allah’a karşı dünyevi bir krallık tasavvur olunabilir mi? Her ütopya, açıkça veya iktiza yoluyla tam da bunu, yani Allah olmaksızın var olan bir krallığı savunur.”⁵

En küçük azınlık olarak insanı düşünen ve neticede ona zarar veren her ütopya ve pratiğe tam da bu nedenle karşı çıkan Aliya, kendi uğradığı haksızlıklardan adaletsizlik yapmama şuuru elde etmiş, başına gelen tüm musibetlerden kendisi ve kendinden sonra gelenler için yaşanabilir bir devlet düzeni kurma bağlamında sonuçlar çıkarmıştır.

---

⁵ İzzetbegoviç, Aliya (2017). *Özgürlüğe Kaçışım Zindandan Notlar*, Çeviren: Hasan Tuncay Başoğlu, 24.Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, s. 213.